

Za tajemstvím náhrobní desky v klášteře Chotěšov

Jiří London Votruba

Za záhadami a zajímavostmi v Plzni, v jejím okolí a na dalších místech západních Čech

Než začne mé vyprávění naplno.

Na počátku všeho vlastně byla jen obyčejná chlapecká zvědavost. Nadšení pramenící z četby dětských knížek přinášejících příběhy dávných časů, které tolik lákají na vlastní oči poznat místa, kde se udály. A když vám navíc přímo při každodenní cestě do základní školy stojí pevný historický hrad, neodoláte. Horlivě do něho s kamarády opakovaně vstupujete, hledáte tajné podzemní chodby a v nich zaručeně ukrytý poklad. Jak se to alespoň tvrdí!

Přibývají léta, nastupují víkendové či prázdninové cesty k jiným hradům a zámkům, každoročně ochotně otevírajícím svou náruč zvědavým návštěvníkům, ale i k mnoha, takřka už zapomenutým, často hůře přístupným zříceninám jiných historických objektů, bohatě rozptýleným po Čechách. Z toho, co na nich člověk spatří, a nebo se dozví, zůstávají trvalé vzpomínky.

Právě pod vlivem takovýchto vzpomínek se začnou rodit zvídavé otázky. Jak a proč se to tehdy stalo? Koho přičiněním? Co následovalo? Snaha odpovědět na ně, to už jste ve věku opravdu dospělém, vás přivádí za skutečnými odborníky: pracovníky nejrůznějších knihoven, muzeí, archivů. Někdy ale k jen zdánlivě obyčejným lidem, s nimiž se setkáte vlastně náhodou, avšak odcházíte s ledajakou nečekaně zajímavou informací.

Těmito cestami objevujete své perličky, zárodky budoucích příběhů. Potřebují sice ještě očistit, propojit s dalšími návazujícími fakty a všemu tomu celému dát konečný lákavý obal. Často s použitím nutné kapky autorovy tvůrčí fantazie. Aby ten, kdo vytvořené dílko bude číst po vás, měl stejně pěkné zážitky z poznávání tajemného neznáma jako sám tvůrce knihy.

Autor.

ZA ATELIÉREM FOTOGRAFA ČEŇKA HRBKA.

Po dlouhá léta to býval už jen starý opuštěný domek. Krčil se v ulici U zvonu, u paty mnohem vyššího rohového domu, do jehož přízemního fotoateliéru i dnes přivážejí ozdobená a nablýskaná auta slavnostně naladěné novomanžele a jejich doprovod. Zatímco uvnitř prožívají další radostné chvíle prvního dne společného života, netuší, že ve vedlejším, dříve dost nepohledném domečku prožívali podobné pocity pradědečkové a prababičky některých z nich. Právě v něm totiž sídlil ateliér oblíbeného plzeňského fotografa Čeňka Hrbka.

Čeněk Hrbek se narodil 29. června 1840 v Praze a tam také vystudoval výtvarnou akademii. Podobně jako řadě jeho vrstevníků mu brzy učarovalo kouzlo stříbřitých obrázků, zrozených dotekem slunečních paprsků v citlivé vrstvě na skleněných destičkách. Prvních fotografiích – takzvaných daguerotypií, o jejichž vznik se roku 1839 zasloužil Francouz Daguerre. Čeněk Hrbek si tento způsob jejich tvorby dokonale osvojil a rozhodl se věnovat další léta svého života kariéře profesionálního fotografa. Měl k tomu však i mnohem prozaičtější důvod: byl od narození barvoslepý. A právě zrod fotografie pracující v tónech od černé do bílé umožnil, aby tento pro výtvarníka jistě mimořádně nepříjemný osobní postih dokázat překonat.

Když s fotografováním začínal, mohlo mu být tak dvacet šest let. Svou živnost zahájil v Českých Budějovicích, pokračoval v ní v Klatovech a nakonec se usadil definitivně v Plzni. Tady byl zpočátku společníkem vdovy po známém fotografovi Bartoloměji Salzmannovi, jehož ateliér stával v místech dnešní velké židovské synagógy.

Původní domek ukrývající fotoateliér Čeňka Hrbka, který při fotografování stál vpravo mezi dveřmi.

Později se Čeněk Hrbek osamostatnil a pro svou činnost si nechal v roce 1871 vystavět v tehdejší Solmsově ulici malý, nijak nápadný domek. Jeho součástí byl půdní fotoateliér, který při pohledu z ulice vyvolával dojem jakési prosklené kostky. Dnes se tato ulice jmenuje U zvonu.

Uplynul nějaký čas a fotografický ateliér rodiny Hrbkovy se ve městě stal důvěrně známým a navštěvovaným.

K jeho oblibě po smrti pana Čeňka přispěla odvážná secesní proměna celého objektu, o niž se zasloužili stavitelé Josef a Václav Paškovi. Ti byli i autory celého projektu. Zadavatelem nádherné proměny v roce 1906 se ale stal syn Čeňka Hrbka, Jiří.

Do té doby nevýrazný objekt se ozdobil velkými výlohami, zvenčí nasvětlenými lampami. V nich lákaly kolemjdoucí k návštěvě ateliéru pečlivě vyvedené fotografie místních dam, pánů a jejich ratolestí. Impozantně jistě také působilo široké prosklení nejvyššího patra a části střechy. K výzdobě domu náležela i dvojice orlů s rozepjatými křídly, stojících po stranách domku na vrcholech stylizovaných sloupů. Působili dojmem jako by, překvapeni tou nádherou, neodolali a přiletěli se na ni podívat zblízka.

Kdybychom dokázali vrátit zpět čas devatenáctého století a společně vstoupili do nitra domu, prvním překvapením by nejspíše byl poznatek, že ateliér pana Hrbka se nenalézá v přízemí, jako je tomu u většiny současných profesionálních fotoateliérů. Že k němu musíme vystoupit po schodech až do nejvyššího patra. Vysvětlení je vcelku prosté: V počátcích černobílé fotografie ještě nebyl znám elektrický proud. Tehdejší fotoateliéry neoplývaly žádným žárovkovým, natož dnešním moderním zářivkovým či výbojkovým osvětlením. První profesionální fotografové museli při tvorbě snímků vystačit jen se slunečními paprsky, které do jejich ateliérů pronikaly prosklenými částmi některé stěny a vrcholu domu. Případně je mohli doplnit zábleskem kousku zapáleného magnezia. Což prý byla specialita Čeňka Hrbka.

…Ale vraťme se, alespoň náznakem, do atmosféry tehdejších časů: *Pečlivě upravený zákazník už sedí v parádním křesle, před módní dekorací a pan Čeněk začíná dokonalý, důkladně nacvičený obřad. Soustředěně pozoruje obraz svého hosta na matnici rozměrné fotokomory, která si trůní na bytelném stativu uprostřed místnosti. Občas mu doporučí drobné korekce těla, které mají zajistit, že výsledný snímek bude naprosto dokonalý.*

“Malinko pootočte hlavu doleva. Víc se vzpřimte a podívejte se o kousek výš. Ano, přesně tak! Děkuji!”

Mezitím dlouhými textilními závěsy rozvážně koriguje množství světla pronikajícího do atelieru, upravuje hodnoty na stupnici mosazného, zlatě se blyštícího objektivu aparátu, a teprve když je s celkovým výsledkem svého počínání dokonale spokojen, vkládá do zádi přístroje obdélníkovou fotografickou kazetu ukrývající skleněnou tabulku s čerstvě připravenou citlivou vrstvou... “Pozor, vyletí ptáček!”

Závěrka tiše klapne, obřad je u konce. Zákazník může odejít a těšit se, že za několik dnů si tu vyzvedne oblíbenou kabinetku či dokonalý salonní portrét...

Chviličku po jeho odchodu přenáší pan Hrbek kazetu do temné komory, aby tam prapodivnými kouzly s různými roztoky přeměnil zatím nestálý dotek slunce v citlivé vrstvě ve skutečnou fotografii na památku.“

Čeněk Hrbek však nezůstával jen u tvorby snímků uvnitř fotoateliéru. Jeho vrstevníci ho vídávali vycházet s lehčí fotokomorou do ulic Plzně a tam do emulze skleněných destiček zaznamenával tehdejší městský život. Dochované snímky a negativy z Hrbkovy tvorby, které později věnovali jeho potomci z matčiny strany západočeskému muzeu, jsou dnes jedinečnými svědky takřka už zapomenutých časů plzeňských pradědečků a prababiček.

Fotograf Čeněk Hrbek zemřel 10. července 1902 a byl pochován na plzeňském ústředním hřbitově. Ve fotografické živnosti po něm nějaký čas pokračoval jeho syn Jiří. Ve 30. letech se však z Plzně odstěhoval. V pozdější době, kdy už vzpomínaný domek v ulici U zvonu rodině Hrbkových nepatřil, notně zchátral. Pookřál teprve po roce 1989, díky historicky ohleduplné rekonstrukci, kterou mu dopřáli jeho nynější vlastníci. Možná je jen škoda, že tento zřejmě poslední zachovaný historický objekt svého oboru se nestal muzeem plzeňské fotografie. O němž později snilo několik zdejších kamarádů profesionální i amatérské fotografie.

ZA HVĚZDÁM ODDANÝMI, VÝZNÁMNÝMI NÁVŠTĚVNÍKY PLZNĚ.

Když člověk prochází historickou centrální částí Plzně, plnou každodenního městského ruchu, uvědomí si, kolik stovek generací našich předchůdců už těmito starobylými ulicemi prošlo nebo projelo. Čas od času se mezi nimi objevovali méně vídaní, o to více pozornost na sebe poutající návštěvníci města. Hlavy korunované i naopak nekorunované, osobnosti věhlasné i méně věhlasné. Osudy těchto příchozích se po různě dlouhý čas proplétaly s osudy plzeňských měšťanů a z některých takových setkání zůstávaly v paměti města uchovány někdy drobně, jindy bohatě zajímavostmi protkané vzpomínky.

Za panování císaře Rudolfa II. (bylo to v letech 1576 - 1611) žil v královské Plzni měšťan Kašpar Ladislav Stehlík z Čenkova. Příslušel k starobylému plzeňskému rodu, jehož členové se dožívali vysokého, požehnaného věku, na svou dobu bývali mimořádně vzdělaní, a díky tomu také často zastávali různé významné úřady. A nejenom v královské Plzni.

Sám pan Kašpar Ladislav se stal mistrem svobodných umění. Vzdělání nejprve získal studiem v Praze a doplnil si je za pobytu na univerzitě v Ingolstadtu. Proslul pověstí znamenitého matematika a znalce astronomie. Byl také autorem řady knižních kalendářů, českých pranostik a dokonce i latinského pojednání o souběhu tří oběžnic. Neslo název: *„De concurso planetarium.“* Přeloženo do češtiny: O pohybu planet.

Právě výborná znalost matematiky vynesla pana Kašpara až na císařský dvůr, kde zastával funkci panovníkova geometra či matematika.V okruhu osobností, které tehdy Rudolfu II. sloužily, se seznámil s dánským astronomem Tycho Brahem (ten žil mezi roky 1546 - 1601). Dokonce prý po část roku 1599 působit Kašpar Ladislav Stehlík i v jeho službách. Není tedy divu, že se oba dobře znali a sblížili.

KAŠPAR LADISLAV STEHLÍK Z ČENKOVA A TREUSTÄTTU († 1613),
císařský geometr dvora Rudolfova, přítel Tychona de Brahe.

Plzeňan Kašpar Ladislav Stehlík byl uznávaný matematik a astronom.

Známá legendární osobnost, která také osobně zavítala do královské Plzně.

Takže i poté, když se měšťan Stehlík vrátil zpět do rodné Plzně, udržoval s ním pan Brahe čilou korespondenci. Dokonce sem několikrát přijel. Jestli při těchto plzeňských společných setkáních také pozorovali noční hvězdnou oblohu z oné vzpomínané dřevěné věže, kterou za pobytu císaře Rudolfa II. měli měšťané vybudovat pro jeho astronoma (mohl to být právě Tycho Brahe), lze dnes už jen těžko zjistit. Ale, proč by nemohli?

Další s hvězdami se přátelící návštěvník Plzně sem zavítal uprostřed třicetileté války. Přesněji: v prosinci roku 1633. Jeho pobyt úzce souvisel s příjezdem jiné historicky významné osobnosti do Plzně: V té době už císařem Ferdinandem II. zavrženého generalissima císařských vojsk Albrechta Valdštejna.

Idealizovaná podoba astrologa Seniho na turistické pohlednici.

Tímto připomínaným hvězdným návštěvníkem Plzně byl Giovanni Battista Zenno. Italský astrolog, známější však pod jménem Seni. Zennova úloha ve Valdštejnově doprovodu vyplývala z vévodovy neotřesitelné víry v pravdivost prognóz jeho osobního horoskopu. Řada z nich - alespoň podle slov frýdlantského vévody - se mu již vyplnila. A tak i tentokrát, při jeho choulostivé cestě z dosahu císařovy nepřízně, nemohl chybět ani Valdštejnův osobní astrolog.

Připomeňme si: První horoskop pro Valdštejna sestavil v roce 1608 hvězdář Jan Kepler. Tehdy prý svou objednávku uskutečnil Valdštejn u něho anonymně.

Alespoň se to uvádí. O sedmnáct let později Kepler, na přání generalissima, rozšířil jeho horoskop o předpověď do roku 1634. Zajímavé přitom je, že právě březen tohoto roku Kepler označil za Valdštejnovi nejméně příznivý.

Když v roce 1630 Jan Kepler zemřel, hledal Valdštejn za něho náhradníka. Volba padla na astrologa Zenna. Jakmile do vévodových služeb vstoupil, byl pověřen přepracovat Valdštejnův horoskop i na léta po roce 1634. Zenno se ale zhostit tohoto úkolu stále odmítal. Byl totiž, obdobně jako před ním Jan Kepler, přesvědčen, že konstalace hvězd je frýdlantskému vévodovi nadále nepřízniva. Že nebezpečí vážící se k březnu roku 1634 nepominula. A až na pouhý týden to předpověděl správně.

Jakmile rok 1634 nadešel, nemohl už ani Zenno, ani samotný Valdštejn, pro zlepšení situace, do níž se vévoda dostal, udělat vůbec nic. Generalissimus se o ni zasloužil: protestantským původem svých rodičů, svou touhou po majetku a po zejména po velké vlivu v císařství. Hlavní roli v tragickém konci jeho života sehrál tlak úhlavních nepřátel, které měl nejen u rakouského dvora, ale také u španělského. Ti všichni Valdštejna z výše uvedených důvodů nenáviděli a panovníkovi namlouvali, že generalissimus se chce v české zemi chopit i vladařské moci. Císař nakonec podlehl tvrzením, že Valdštejn zkouší využít pomoci nepřátel Habsburků, Švédů. Což nebylo nikdy prokázáno - ani v novodobé historii!

Než se stále vážněji churavý Albrecht z Valdštejna vydal na svou poslední životní cestu, do osudného Chebu, pobyl v královské Plzni jeden a půl měsíce. Kostky jeho osudu však už byly rukou císaře vrženy předem: „Zajmout nebo zabít!"

Právě za jeho pobytu v Plzni se měl s astrologem Zennem seznámit i další z plzeňských nadšenců pro astronomii. Zda také patřil k rodu Stehlíků, nevíme. V každém případě jím nemohl být pan Kašpar Ladislav. Ten už nežil. Pravděpodobné z legend tedy může být jen to, že… říkejme: neznámý Plzeňan ...podobně jako jeho předchůdce… zřídil pro svého italského hosta na okraji města malou hvězdářskou pozorovatelnu. Instalována měla být na pavlači domu, který se tehdy nalézal napravo od Saské brány.

Po krvavém finále Valdštejnova života a života jeho urozenému doprovodu v Chebu, došlo také v královské Plzni k sáhlému zatýkání jeho příznivců. Postihlo údajně osm plzeňských měšťanů, kteří měli být popraveni. Svůj díl si rovněž odnesl poslední Valdštejnův osobní astrolog, Giovanni Battista Zenno.

Byl zatčen, převezen do Vídně a tam vyslýchán. Naštěstí se však prokázala jeho nevina. Ale i tak to pro něho musela být tvrdá zkušenost. Možná, že právě pod jejím vlivem se rozhodl vrátit z Čech do rodného Janova. Příliš si tím nepolepšil. V roce 1656 se nakazil infekcí moru a zakrátko zemřel.

Závěrem ještě perlička: Když se události pod plzeňskou oblohou blížily ke svého, hvězdami předpovídaného vrcholu, a pod chebskou oblohou jej dosáhly, měl Zenno pouhých 33 let (jiný autor tvrdí, že 35 let). Nemohl tedy být oním ctihodným, šedovousým starcem, za něhož ho na svých obrázcích vydávali mnohem později narození výtvarnící, jak i naznačuje k tomuto poněkud smutnému příběhu přiložený obrázek.

ZA PRVNÍ VZDUCHOPLAVBOU NAD PLZNÍ A ZA DALŠÍMI POKUŠITELI JEJÍHO BLANKYTNÉHO MOŘE.

Pro město to musela být veliká událost. Dne 1. října 1874 přinesly Plzeňské noviny zprávu:

„balón Ville de Macon je zde a pan Beudet je ochoten za honorář sto zlatých, splacených předem, vzít s sebou spolucestujícího."

Abyste rozuměli. Pan Henri Beudet byl v té době známý, asi šestatřicetiletý francouzský artista a vzduchoplavec, který se za tehdy ještě nepříliš dávné německo-francouzské války vyznamenal, když stejně jako další neohrožení vzduchoplavci vynášel z obležené Paříže ve svém balonu důležité dokumenty a významné politické osobnosti. Novodobým vzdušným, dá se říci první dopravním prostředkem, se kterým po Praze navštívil i Plzeň, byla takzvaná montgolfiéra. Rozměrný balón, využívající ke svému letu ohněm vyhřátý vzduch. V případě páně Beudetova plavidla bylo ho zapotřebí okolo 1200 kubíků.

Přesto, že původní start balónu, plánovaný na 4. října, se musel pro nepřízeň počasí odložit, o čtyři dny později bylo místo chystané události na trojúhelníku sevřeném rameny stékajících se řek Mže a Radbuzy, na takzvané Obcizně, beznadějně obleženo. Mnohem více zvědavých diváků však obsadilo vyvýšeniny v okolí. Proč? Na nich se za atraktivní podívanou nic platit nemuselo.

O půl páté odpoledne zahřměly slavnostní výstřely z hmoždířů a vzduchoplavcův asistent začal montgolfiéru, přidržovanou skupinou zdatných mužů, plnit horkým vzduchem.

Zhruba o dvacet minut později pan Beudet, oblečený stejně jako při pražské produkci po námořnicku: do bílé košile s velkým červeným límcem, bílých kalhot a s kulatým mělkým kloboukem na hlavě, se svižně vyhoupl na hrazdu zavěšenou pod balónem a jeho stoupavý let, doprovázený hudbou kapely místních ostrostřelců, zpestřil artistickým vystoupením. Tak odvážným, že při něm diváci trnuli obavami o jeho život. Leč vše dopadlo dobře a za krátkou chvíli pan Beudet se svou mongolfierou nedaleko místa startu i bezpečně přistál.